

ประวัติศาสตร์

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
อาณาจักรไทยสมัยรัตนโกสินทร์

ตัวชี้วัด

๑. อธิบายพัฒนาการของไทยสมัยรัตนโกสินทร์โดยสังเขป
(ส ๔.๓ ป.๖/๑)

๒. อธิบายปัจจัยที่ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและ
การปกครองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (ส ๔.๓ ป.๖/๒)

๓. ยกตัวอย่างผลงานของบุคคลสำคัญด้านต่าง ๆ สมัยรัตนโกสินทร์
(ส ๔.๓ ป.๖/๓)

๔. อธิบายภูมิปัญญาไทยที่สำคัญสมัยรัตนโกสินทร์ที่นาภาคภูมิใจ
และควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ (ส ๔.๓ ป.๖/๔)

ผังสาระการเรียนรู้

๑. อาณาจักรไทยสมัยรัตนโกสินทร์
และพัฒนาการด้านต่าง ๆ

๑.๑ การสถาปนาอาณาจักรรัตนโกสินทร์

ในตอนปลายสมัยธนบุรี บ้านเมืองเกิดความขัดแย้ง
ทางการเมืองภายใน สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ได้ยกทัพเข้ามาปราบปราม
จนสำเร็จ บรรดาขุนนางและราษฎร
จึงพร้อมใจกันอัญเชิญเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ ๖
เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ขณะมีพระชนมายุได้ ๔๖ พรรษา และในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้ถวายพระ
นามว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

การก่อสร้างพระบรมมหาราชวังและเมืองหลวงใหม่ดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ หลังจากนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมโภชพระนคร พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ทรงโปรดให้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากธนบุรีมาประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ที่ตั้งอยู่ภายในพระบรมมหาราชวัง พร้อมทั้งพระราชทานนามใหม่ว่า พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร

วัดพระแก้วมรกต

การสร้างพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชอำนาจและเป็นศูนย์กลาง
ก ก ร บ ริ ห า ร ร าช ก ก ร แ ผ่ น ดิ น
และการอัญเชิญพระแก้วมรกต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญมาประดิษฐานที่เมืองหลวงแห่งใหม่
เป็นการฟื้นฟูขวัญและกำลังใจแก่คนไทยในยุคนี้ที่ จะสร้างชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง
ต่อไป

พระบรมมหาราชวัง

ឈ្មោះ គ្រូ បង្រៀន ដោយ ឈ្មោះ ថ្ងៃ
ក្នុង កម្រិត ៗ ថ្ងៃ ក្នុង ឈ្មោះ ឈ្មោះ ថ្ងៃ

๑
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
พ.ศ. ๒๓๒๕-พ.ศ. ๒๓๕๒
(๒๗ ปี)

๒
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พ.ศ. ๒๓๕๒-พ.ศ. ๒๓๖๗
(๑๕ ปี)

๓
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๓๖๗-พ.ศ. ๒๓๙๔
(๒๗ ปี)

๔
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๓๙๔-พ.ศ. ๒๔๑๑
(๑๗ ปี)

๕
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๑๑-พ.ศ. ๒๔๕๓
(๔๒ ปี)

๕
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๑๑-พ.ศ. ๒๔๕๓
(๔๒ ปี)

๖
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๕๓-พ.ศ. ๒๔๖๘
(๑๕ ปี)

๗
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๖๘-พ.ศ. ๒๔๗๗
(๙ ปี)
สละราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๗๗
สวรรคต พ.ศ. ๒๔๘๔

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม
พระบรมราชชนก

๘
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พ.ศ. ๒๔๗๗-พ.ศ. ๒๔๘๙
(๑๒ ปี)

๙
พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
พ.ศ. ๒๔๘๙-พ.ศ. ๒๕๕๙
(๗๐ ปี)

๙

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
พ.ศ. ๒๔๘๙-พ.ศ. ๒๕๕๙
(๗๐ ปี)

๑๐

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๕๕๙-ปัจจุบัน

๑.๒ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของอาณาจักรไทยสมัย

รัตนโกสินทร์

ยุค รัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการป้องกันและฟื้นฟูบ้านเมือง

ยุคปฏิรูปประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ ระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ต้องทำให้บ้านเมืองรอดพ้นจากการคุกคามจากชาติตะวันตก

๑.๒ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของอาณาจักรไทยสมัย รัตนโกสินทร์

ยุค ป ฎิ รุ ป ก า ร ป ก ค ร อ ง เ ป็ น ะ บ อ บ ป ะ ช า ธิ ป ไ ต ย
อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง
รัชกาลปัจจุบัน

ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช (รัชกาลที่ ๑)

พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๕๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(รัชกาลที่ ๒)

พ.ศ. ๒๓๕๒ - พ.ศ. ๒๓๖๗

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ ๓)

พ.ศ. ๒๓๖๗ - พ.ศ. ๒๓๙๔

๑. พัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครอง

ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นช่วงเวลาของการป้องกันประเทศและฟื้นฟูบ้านเมือง ทั้งนี้เนื่องจากไทยยังต้องเผชิญกับสงครามครั้งใหญ่ เช่น สงครามเก้าทัพ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ และ การ ฟื้นฟู บ้าน เมือง ให้ เป็น ระเบียบ การ ปก ครอง ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังคงรูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาไว้เป็นส่วนใหญ่ การจัด ระเบียบการปกครองคล้ายกับกรุงศรีอยุธยาและธนบุรี กล่าวคือพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราช อํ าจ น ำ ใน สำนั ก ส ม ม ตี เท พ แต่ ทรง ใช้ หลัก ธรรม ทาง พระ พุ ท ธ ศ า ส น า คือ ทศพิธราชธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง

๒. พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้พัฒนาจากเศรษฐกิจเกษตรกรรมแบบยังชีพ ไปสู่เศรษฐกิจแบบเงินตรา ดังนี้

๒.๑ ด้านการเกษตร ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทยต้องเตรียมเสบียงอาหารไว้เมื่อเกิดสงครามและส่งขายเป็นสินค้าส่งออก ดังนั้นรัฐบาลจึงส่งเสริมให้เพาะปลูกพืช โดยเฉพาะการปลูกข้าว

การทำนาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ ด้านอุตสาหกรรม

ประกอบด้วยอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นผลผลิตของชาวบ้านเมื่อว่างจากการทำ
น ำ เ ช้ น ก ำ ร ตี มี ด ท ำ จ อ บ เ ลี ย ม
หรือการจักสานตะกร้า กระบุง กระด้ง รวมไปถึงอุปกรณ์ใน
การหาอาหารและการผลิตเครื่องใช้ไม้สอยของชาวบ้าน
เป็นการผลิตขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน

อุตสาหกรรมโรงงาน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
มีการทำอุตสาหกรรมที่ต้องจ้างแรงงานที่เจ้าของกิจการส่วนใหญ่เป็นชาวจีน เช่น โรงงานน้ำ
ตาล โรงต้มกลั่นสุรา โรงผลิตเกลือ

๒.๓ การค้า การค้าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แบ่งได้ดังนี้

การค้าภายใน ส่วนมากเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า ผู้ทำการค้าส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ซึ่งจะนำสินค้าจากกรุงเทพมหานคร เข้าไปขายตามหัวเมืองโดยอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม การค้าของพ่อค้าแม่ค้า บางครั้งไม่ได้ใช้เงินตราแต่จะนำสินค้าที่ชาวบ้านผลิตจากชุมชนหนึ่งไปแลกเปลี่ยนกับอีกชุมชนหนึ่ง

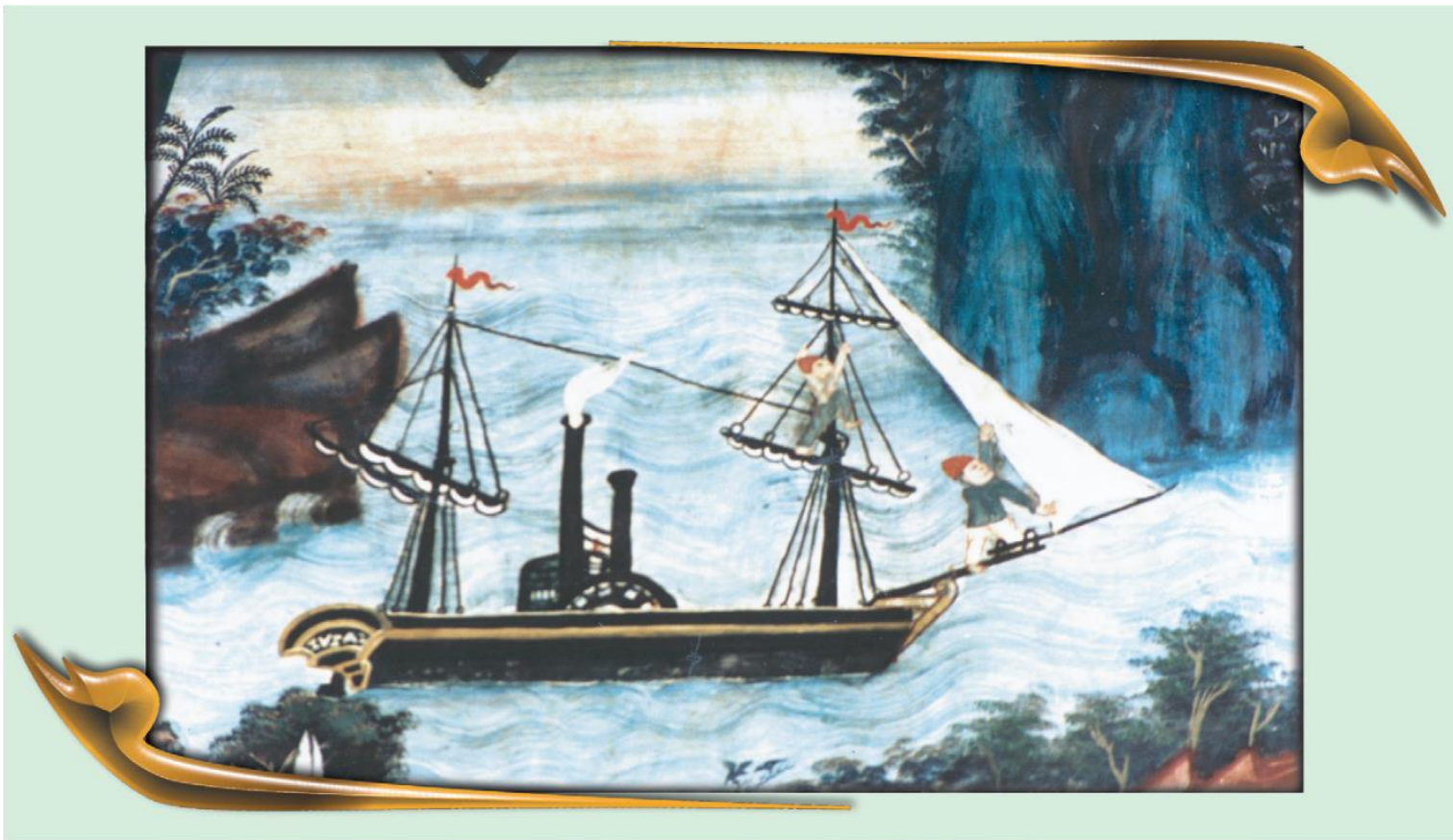

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา แสดงการค้าขายภายในประเทศโดยอาศัยแม่น้ำ
ลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม

๒.๓ การค้า การค้าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แบ่งได้ดังนี้

การค้าภายนอก คือ การค้ากับต่างประเทศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชการจะเป็นผู้ดำเนินการค้าสินค้าต้องห้าม โดยกำหนดให้กรมพระคลังสินค้าเป็นผู้ดูแลกิจการ ดังนั้น ชาวต่างชาติและราษฎรจึงไม่สามารถติดต่อซื้อขายสินค้าต้องห้ามได้โดยตรง แต่ซื้อขายได้เฉพาะกับพระคลังสินค้าเท่านั้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ ประเทศคู่ค้าที่สำคัญ คือ จีน

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา
แสดงถึงการเดินเรือเข้ามาค้าขายของชาวต่างชาติในประเทศไทย

๓. พัฒนาการทางด้านสังคม

สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังคงใช้ระบบศักดินาในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อกำหนดหน้าที่และสิทธิของคนในสังคมคล้ายกับสมัยอยุธยาและธนบุรี โดยแบ่ง

ค น อ อ ก เ ปี น

๒ ชั้นชั้น คือ

(๑) ชั้นผู้ปกครอง ประกอบด้วย พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ ขุนนาง และข้าราชการระดับต่าง ๆ

(๒) ชั้นผู้ถูกปกครอง ประกอบด้วย ไพร่และทาสนอกจากนี้ สังคมไทยยังมีกลุ่มคนอื่น ๆ ได้แก่ นักบวชหรือพระสงฆ์และชาวต่างชาติ

ยุคปฏิรูปประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ ๕)
(รัชกาลที่ ๔)

พ.ศ. ๒๓๙๔ - พ.ศ. ๒๔๑๑

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ ๕)

พ.ศ. ๒๔๑๑ - พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ ๖)

พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๖๘

๑. พัฒนาการทางการเมืองการปกครอง

การปฏิรูปการปกครองในยุคนี้ เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกที่กำลังขยายอำนาจและอิทธิพลเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ไทย ประเทศไทยจึงไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก และเป็นชาติเดียวในภูมิภาคที่ดำรงเอกราชไว้ได้

พัฒนาการทางการเมืองการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงคำนึงถึงสิทธิของพลเมือง ดังจะเห็นได้จากการออกกฎหมายห้ามบิดามารดาหรือสามีขายบุตรและภรรยาไปเป็นทาสโดยเจ้าตัวไม่สมัครใจ ยกเลิกประเพณีที่ถ้าสมยอมให้เป็นแบบตะวันตก

๒. พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ

การปฏิรูปเศรษฐกิจในยุคนี้เกิดจากแรงผลักดันจากภายนอกที่ต้องการให้ไทยเปลี่ยนแปลงการค้าในลักษณะผูกขาด เป็นการค้าโดยเสรี

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ การทำสนธิสัญญานี้มีผลให้ไทยต้องยกเลิกระบบผูกขาดทางการค้า และเปลี่ยนมาเป็นการค้าเสรี โดยชาวต่างชาติสามารถติดต่อค้าขายสินค้ากับราษฎรได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านพระคลังสินค้า ส่งผลให้ชาติต่าง ๆ เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยมากขึ้น

การค้าภายในประเทศ โดยเฉพาะการค้าข้าวของชาวนา
ทำให้ชาวนามีรายได้เป็นตัวเงินและนำเงินไปซื้อสินค้าชนิดอื่นมาใช้ การค้าภายในประเทศ
จึงเริ่มเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ
แบบเงินตรา โดยมีเงินตราเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา
แสดงภาพเรือสินค้าที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย
ในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ ๔

ระบบเงินตรา

เงินตรา เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงษาปณ์สิทธิการขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๓ เพื่อผลิตเงินเหรียญออกใช้แทนเงินพดด้วง

โรงกษาปณ์สิทธิการ ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

เงินตราในสมัยรัชกาลที่ ๔
ได้แก่ เงินพดด้วง เหรียญกษาปณ์ และเงินเหรียญ

๓. พัฒนาการทางด้านสังคม

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงด้านสังคมและวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับของชาติตะวันตก โดยได้เปลี่ยนแปลงด้านสังคม เช่น

- ★ ยกเลิกธรรมเนียมหมอบคลานเข้าเฝ้า
- ★ อนุญาตให้ราษฎรเข้าเฝ้าฯในเวลาเสด็จพระราชดำเนิน และให้ข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้าฯ
- ★ ทรงให้สิทธิและเสรีภาพแก่สามัญชนมากขึ้น เช่น ให้สตรีที่บรรลุนิติภาวะแล้ว สามารถเลือกสามีได้โดยสมัครใจห้ามบิดามารดาบังคับ ห้ามสามีขายภรรยาและบุตรเป็นทาส
- ★ ทรงรับฎีการ้องทุกข์ของราษฎรมาพิจารณาคดีความ

ภาพเขียนในพระที่นั่งอนันตสมาคม
กรุงเทพมหานคร เป็นภาพจำลองเหตุการณ์ที่
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ประกาศเลิกทาส

ยุคปฏิรูปการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ ๗)

พ.ศ. ๒๔๖๘-พ.ศ. ๒๔๗๗

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
(รัชกาลที่ ๘)

พ.ศ. ๒๔๗๗-พ.ศ. ๒๔๘๙

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตร
(รัชกาลที่ ๙)

พ.ศ. ๒๔๘๙-พ.ศ. ๒๕๕๙

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ ๑๐)

พ.ศ. ๒๕๕๙-ปัจจุบัน

๑. พัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติ และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

๒. พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ

สมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างหนักเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ ส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น เกิดปัญหารายได้และรายจ่ายของรัฐไม่สมดุลกัน รัชกาลที่ ๗ ทรงเร่งแก้ปัญหาทางการเงินของประเทศ โดยทรงตั้งงบประมาณรายจ่ายในราชสำนัก ลดงบประมาณรายจ่ายส่วนพระองค์ เพิ่มภาษีสินค้าฟุ่มเฟือย และทรงสละราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อพยุงฐานะเศรษฐกิจของประเทศ แต่ฐานะทางการเงินของประเทศยังขาดดุล

๒. พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ

อีกทั้งประชาชนยังได้รับความเดือดร้อน อันเกิดจากการขาดแคลนอาหาร และการว่างงาน ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร ในเวลาต่อมา ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เศรษฐกิจของประเทศพัฒนาเป็นระบบทุนนิยมมากขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐบาล

๓. พัฒนาการทางด้านสังคม

ในยุคปฏิรูปการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพมากขึ้นภายใต้ขอบเขตของรัฐธรรมนูญ และมีการรับวัฒนธรรมของชาติตะวันตกเพิ่มขึ้น เช่น การแต่งกาย อาหาร และการรับประทานอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัย และการรับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามา

การเฉลิมฉลองในวันคริสต์มาสเป็นการรับ
วัฒนธรรมของชาติตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์

การรับประทานอาหารโดยใช้มีดและส้อม
เป็นวัฒนธรรมของชาติตะวันตก